

Osmanlı Ordusunda Bir Geri Hizmet Kurumu Olarak “Vize Müsellemleri”

Emine DİNGEÇ*

Özet: Osmanlı Devleti, asker için angarya olacak hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla “Geri Hizmet Kurumu” olarak adlandırılan bir yapılanmaya gitmiştir. Geri hizmet kurumu, ordunun top ve cephanelerini taşıma ve geçeceği yolları temizleme, zahire nakletme, kale tamiri, tersane hizmeti, köprü inşaatı, maden hizmeti gibi vazifelerle donatılmış hizmet sahiplerinden oluşturulan bir teşkilat idi. Bu teşkilata dahil olanlar, bir takım vergilerden muaf tutularak askerlik hizmetiyle görevlendirildiler. Devlet ilerleme yönü olarak seçtiği Rumeli’de Müsellem, Voynuk, Yürük ve Tatar gibi geri hizmet teşkilatları ile ordunun yükünü azalttı. Rumeli’de Yürük, Tatar ve Voynuk teşkilatları çeşitli yazarlar tarafından incelenmiştir. Rumeli müsellemlerinden Çingene müsellemleri ise yazar tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Bunun dışında bilinen Kızılca, Çirmen ve Vize Müsellemleri hakkında detaylı bir araştırma bulunmamaktadır. Bu makalede, askeri teşkilat tarihine bir katkıda bulunmak amacıyla Vize müsellemleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Askeri, Osmanlı ordusu, ocak, müsellemler, geri hizmet kurumu.

“Müsellems of Vize” As a Logistic Service Organization in the Ottoman Army

Abstract: Ottoman State designed “Logistic Service Organization” within the Ottoman Army for the labors such as carrying guns and ammunition, cleaning the roads for the army passage, shipping of cereals, repairing of fortresses, giving services in dockyards and building of bridges. The members of this organization were put in the military service in return exemption form the certain taxes. Ottomans eased the tasks for the army in Rumelia by utilizing these new logistic organizations such as “Yürük”, “Tatar”, “Müsellemler”, “Voynuk”. These organizations were studied by several scholars. Gypsy Müsellem were also studied as a PhD thesis by myself. On the other hand, müsellemler such as Kızılca, Çirmen and Vize are not known very well and no detailed studies exist. In this paper, müsellemler of Vize will be studied in the hopes of contributing the history of military institutions.

Keywords: Military, Ottoman Army, Ocak, Müsellem, Logistic.

Giriş

İstiranca Dağlarının güney yamaçlarında bulunan Vize, Sultan I.Murat zamanında Rumeli’de ilk fethedilen ve Osmanlı topraklarına katılan yerlerden biridir (Pitcher, 1999). İlk fetihler yapıldıktan sonra stratejik önemi bakımından ön planda gelen veya idari bir merkez olmaya elverişli görünen kale ve yerleşim

* Dr., Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

yerleri liva olarak teşkil edildi. Vize, Rumeli eyaleti'nin ilk oluşturulan üç livasından biridir (Gökbilgin, 1952).

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de yaptığı fetihleri, idari ve askeri teşkilatlanma takip etmiştir. Balkanlar'a doğru genişlemeyi planlayan devlet, Rumeli'de yapılandırılan Yürük, Tatar, Voynuk ve Müsellem teşkilatları ile ordunun hızını arttırmayı, askerlere yük olacak işlerin başkası tarafından yapılarak askeri düzeni ve disiplini sağlamayı amaçlamıştır. Bu teşkilatlardan Yürükler M. Tayyib Gökbilgin, Halil İnalçık, İlhan Şahin, Selahaddin Çetintürk, Sema Altunan tarafından incelenmiştir (Gökbilgin, 1957; İnalçık, "Yürüks, Their Origins, Expansion and Economic Role"; Şahin, 1997; Şerifgil, 1981; Çetintürk, 1943-1944; Altunan, 1999). Tatarlar yine Tayyib Gökbilgin (1957), Voynuklar, Yavuz Ercan (1986), Çingeneler de Emine Dengeç (2004) tarafından çalışılmıştır. Bunun yanında Başbakanlık Devlet Arşivleri genel müdürlüğü tarafından yayınlanan 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937 / 1530) II'de Rumeli müsellemleri hakkında genel bilgiler bulunmaktadır. Kitap, Çingene müsellemleri, Kızılca müsellemleri, Çirmen ve Vize müsellemleri, Yürük ve Tatar Cemaatleri ve Voynuklar hakkında özet bilgiler içermektedir (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001). Rumeli müsellemlerinden Çirmen, Kızılca ve Vize Müsellemleri detaylı olarak incelenmemiştir. Bu çalışmamızın askeri teşkilat tarihi alanındaki çalışmalara küçük bir katkısı olacağını umuyoruz.

Vize Müsellemleri

Rumeli Müsellemlerinden, Vize Müsellemleri, Çingene Müsellemleri sancağına dahil olmamalarına rağmen aynı defterde kayıtlıdır¹. Vize Müsellemleri zaman zaman Çingene Müsellemleri ile aynı göreve gitselerde birlikte eşmezler.

"Müselleman-ı liva-i Vize, liva-i mezbure müsellemleri kendü yamakları ile işbu Çingane sancağı ki eşmezler amma sabıkan Çingane sancağın yazan ümenayla yazub Çingane defterine kayd eylemeğın, ber-muceb-i defter-i köhne deftre-i cedide dahi Çingane defterine kayd olundu"².

Vize Müsellemleri kendi seraskerlerinin başkanlığında hizmetlerini yürütürler. Örneğin 1540 yılında Yunus veled-i Berber İlyas ve Yunus veled-i Halil Vize

¹BOA, *TTD No: 206*, s.206; *TTD No: 299*, s.138.

²BOA, *TTD, No 206*, s. 206.

Müsellemlerinin seraskerleri olarak kayıtlıdırlar nöbetleşe olarak görev yapmaktadırlar³.

Bu iki ocağın kayıtlarının birlikte tutulmasının nedeni genellikle birlikte görevlendirilmeleri ve Çingene Livası Sancakbeyi'nin aynı zamanda Vize Yürükleri Subaşı ve Vize Müsellemleri Zabiti (Akgündüz,1990; Gökbilgin, “Çingeneleler”) olmasından kaynaklanıyor olsa gerekir.

Gökbilgin, 1584 yılından sonraki belgelerde Vize Yürükleri Subaşı'nın aynı zamanda “Çingene ve Vize Müsellemleri subaşı” olarak gösterildiğini ve bunların sefere ve hizmete ötedenberi bu subaşının idaresinde sevk edilmekte olduğuna dikkat çekmektedir (1957). Nitekim, bu konu ile ilgili Mühimme defterlerinde pek çok hüküm bulunmaktadır. 1584 tarihli Mühimme defterinde de “Vize Yürükleri ve Canbaz Subaşı ve Çingâne ve Vize Müsellemleri Zabiti Hüseyin'e” bir hüküm kaydedilmiştir⁴. Burada adı geçen Hüseyin, sadece Çingene ve Vize Müsellemleri değil aynı zamanda Vize Müsellemleri ve Canbaz teşkilatının da yöneticisi olarak görülmektedir. 1585 tarihli diğer bir diğer hüküm ise “Vize Yürükleri Subaşı'na Çingâne ve Vize Müsellemleri Zabiti Mehmet Bey'e”dir⁵. 1586 tarihli bir başka hükümde “Vize Yürükleri Subaşı ve Çingâne Müsellemleri Zabiti olana” ifadesi geçmektedir⁶. Hatta 1594'te Vize Alay Beyi Mehmet “Çingâne Müsellemlerini ben ihraç ve istihdam ederim.” diye Yürük eşkincileri ile Çingene Müsellemlerinin Subaşı idaresinde sefere gitmelerine engel olmak için şikayette bulunmuştur. Vize Alay Beyi Mehmet'in şikayeti üzerine kendisine hepsini sevk ve idare etmek için emir verilmiştir (Gökbilgin,1957). Geri hizmet kurumlarının dağılma sürecine girmesi yönetimde yeni gelişmelere neden olmuştur. Bu süreç aşamasında benzer teşkilatların pek çoğu tek yönetici idaresinde görevlerini sürdürmüşlerdir.

Teşkilat da esas olan ocak sistemidir. Ocak ifadesi eskiden beri askeri birlikler için de kullanılan bir terimdir. Arıkan, ocağın tanımını, maaşlarına karşılık bir çiftlik tasarruf eden, avarız-ı divaniye karşılık bir hizmetle yükümlü tutulan, görevleri ve vergi başlıklıkları nedeniyle asker sayılan, bir yaya ve yamaktan meydana gelen ünite olarak belirlemiştir (Arıkan, 1988 ; Doğru, 1990; Emecen, 1989). Ocağın temelini sefer veya hizmetlerde fiilen görev alan

³BOA, *TTD*, No:206, s. 206.

⁴BOA, *MD*, No:6, Hk: 761, s.286, Tarih: Gurre RA 992.

⁵BOA, *MD*, No:6, Hk: 815, s.283, Tarih: 20 RA 993.

⁶BOA, *MD*, No:6, Nr: 125, s.46, Tarih: 27 B 994.

eşkincilerle; göreve giden eşkincilerin her türlü ihtiyacını karşılayan yamaklar oluşturur.

Vize Müsellemlerinin yer aldığı tahrir defterlerinde teşkilatı oluşturan askeri birimler (ocaklar), belirli bir sistematik içinde verilmiş ve bu birimler karye isimlerine göre sıralanmıştır⁷. Tahrir defterlerinde askeri ünitelerin her biri birbirinden bağımsız olarak kaydedilmiştir. Önce hizmette görevli müsellemler yazılmış, altında hangi karyede teşkilata dahil olduğu belirtilmiştir. Daha sonra ise çiftlik kaydı bulunmaktadır⁸. Her ocağa bir çiftlik tutarı yer verilmiştir. Ocağa tahsis edilen çiftliğin hasılatı ise eşen (göreve giden) müsellemlere verilmiştir (Gökbilgin, “Çingeneleşme”). Çiftlik kaydının altında yamakların isimleri ve hangi karyeye bağlı oldukları tespit edilerek yazılmıştır. Ocak biriminin sonunda bu yamaklardan alınan vergi ve çiftlik hasılatı belirtilmiştir⁹. Çingene Müsellemlerine ayrılan tımar toprağı bir çiftlik tutarı kadar yer, zeminlerden (İnalçık, 1987) oluşurken Vize Müsellemlerine ayrılan toprak tek bir çiftlikten oluşmaktadır. Vize Müsellemleri 1530 yılında 40 ocaktan oluşmaktadır. Bu sayı 1540 ve 1555 yılında 37’ye düşmüştür¹⁰. 1543 yılında Vize Yürükleri 39 ocaktan oluşmaktadır (Gökbilgin, 1957). Bu da Vize Müsellemleri ile Vize Yürük teşkilatının büyüklük bakımından birbirlerine yakın olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Vize Müsellemleri: Müsellemler, Yamak, Ocak ve Çiftlik Sayısı

Tarih	Müsellemler	Yamak	Ocak	Çiftlik
1530 ¹¹	192	425	40	38
1540 ¹²	152	391	37	38
1555 ¹³	156	405	37	38

Tablo 2. Vize Müsellemleri Ocak Teşkilatı 1540

	Bağılı Bulunduğu Karye	Müsellemler	Yamakan	Seraskerlik	Nahiye
1	Koyun Demürci	4	11	Vize	Vize
2	Tatarlık	5	10	"	"
3	İsaca	4	9	"	"
4	Receb	4	10	"	"

⁷ Karye isimleri için Bkz Tablo 2.

⁸ BOA, *TTD No: 170;191; 206; 299*.

⁹ BOA, *TTD No: 170;191; 206; 299*.

¹⁰ Bkz. Tablo 1 ve Tablo 2.

¹¹ BOA, *TTD No: 370*, s.360.

¹² BOA, *TTD No: 206*, s.206-248.

¹³ BOA, *TTD No: 299*, s.138-167.

5	Köprücülü	4	12	"	"
6	Karaca Ali	4	10	"	"
7	Papalık	4	9	"	"
8	Ala-köy	4	10	"	"
9	Kara-evlü	4	9	"	"
10	Kara-bürçek	5	9	"	"
11	Pınar-beğlü	4	10	"	"
12	Kara-evlü	4	10	"	"
13	Kadı	4	9	"	"
14	Tatar Mesudlu	4	9	"	"
15	Yukarı Karışdıran	4	9	"	"
16	Çandur	4	9	"	"
17	Yeniçeri Murad	4	12	"	"
18	Çonkara Ahmed	4	9	"	"
19	Oflazlu	4	9	"	"
20	Mesudlu	4	9	"	"
21	Kurşunlu	4	11	"	"
22	Seyfüddinli	3	14	"	Çorlu
23	İnebeği/Eymir Bahşi	4	11	"	"
24	Büryan (?)	4	9	"	"
25	Yeniceler	4	9	"	"
26	Yengi Sinan	4	9	"	"
27	Evrenli	4	9	"	"
28	Mesudlu	6	12	"	"
29	Pınar-başı	4	9	"	"
30	Keskinlü	4	9	"	"
31	Musa Şeyhlü	4	9	"	"
32	Karlı	4	12	"	"
33	Karaca Halil	4	9	"	"
34	Güvendik	4	9	"	"
35	Dudaklu	4	14	"	"
36	Seydi-oğlu	4	11	"	"
37	Bayramşalu	4	10	"	"
38	Armağanşalu	4	9	"	"

BOA, *TTD*, 206.

Vize Müsellemleri de Çingene Müsellemleri gibi, 3-4 müsellemler ile 9-12 yamaktan oluşan ocaklar halinde teşkil edilmişti¹⁴. Vize Müsellemlerinin sayıları

¹⁴ Bkz. Tablo 2.

1530 yılında 192 (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001), 1540 yılında 152¹⁵ ve 1555 yılında ise 156'dır¹⁶.

Tablo 3 . Vize Müsellemleri: Çiftlik İsimleri 1540

Çiftlik İsmi	Çiftlik İsmi
Çiftlik-i Eberi	Çiftlik-i Hamzaca
Çiftlik-i İshak	Çiftlik-i Aslbeği
Çiftlik-i Hacı Halil	Çiftlik-i Kulfal
Çiftlik-i İsa Hoca	Çiftlik-i Ulaş
Çiftlik-i Bayezid ve Kılıç	Çiftlik-i Saru Halil
Çiftlik-i Köpek Musa Kopuzcu Sekbandan bölünmüştür, nısf	Çiftlik-i Sofular/ Çiftlik-i Köse Yayla
An-karye-i Karaca-Ali çiftlik ismi belirtilmemiş	Çiftlik-i Bali
Çiftlik-i Timurhan veled-i Eymirze	Çiftlik-i Arabacı Yunus, Doğandan bölünmüştür
Çiftlik-i Ahadca	Çiftlik-i Turasan
Çiftlik-i Davud / Çiftlik-i Hoşkadem	Çiftlik-i Yere-basan
Çiftlik-i İvazca, der-karye-i Oruc Beğlü, tabi-i Çorlu	An-karye-i Mesudlu, Çavuşlu nam karyeden bölünmüştür. Çiftlik ismi belirtilmemiş.
Çiftlik-i Görkem	An-karye-i Pınar-başı, Çiftlik ismi belirtilmemiş.
Çiftlik-i Aziz	Çiftlik-i Kara-rasul
Çiftlik-i Güccük Hamza	Çiftlik-i Osman
Çiftlik-i Muhsin	Çiftlik-i Demürçi
Çiftlik-i Kulaguz	Çiftlik-i Serrac
Çiftlik-i Delü Oruc	Çiftlik-i Salih
Çiftlik-i Oruchan-oğlu	Çiftlik-i Halil bin Elvan / Çiftlik-i Ece
Çiftlik-i Halil bin İsmail	Çiftlik: Zemin-i Hüseyin bin Satı Zemin-i Aslhan

BOA, *TTD*, 206.

Vize Müsellem Teşkilatı, 1530 yılı verilerine göre Rumeli'de oluşturulan diğer müsellemler teşkilatlarına göre % 7 oranı ile en küçüğüdür¹⁷. 1530 yılında yapılan tahrirde kayıtlı olan Çirmen Müsellemlerinin sayısı ise 1.174, Kızılca

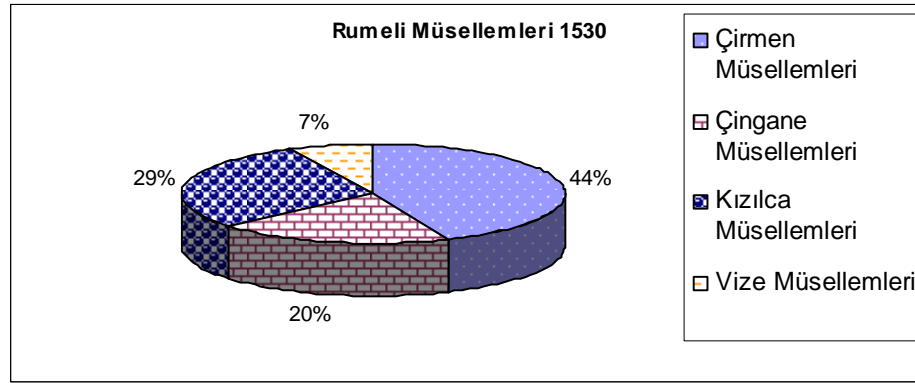
¹⁵ BOA, *TTD No: 206*, s.206-248.

¹⁶ BOA, *TTD No: 299*, s.138-167.

¹⁷ Bkz. Grafik 1.

Müsellemlerinin sayısı 789, Çingene Müsellemlerinin sayısı ise 543'tür (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001:7). Sayı bakımından da bakıldığında az olmaları onların niçin Çingene Müsellemleri ile aynı deftere kaydedildiklerine bir açıklama getirebilir.

Grafik 1. Rumeli Müsellemleri 1530

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001.

Deftere yazılan müsellemlerin hepsi her yıl göreve gitmezdi. Ocaklarda kayıtlı olarak bulunan müsellemler sefer olduğu zamanlarda nöbetleşe olarak görev yaparlardı (Dingeç, 2004). Altı aylık hizmete tabi olan¹⁸ müsellemler görevlerini bitirdiği zaman diğer nöbetliler göreve çağrılır, bunları birbirinden ayırmak için birinci nöbetliler¹⁹ ve ikinci nöbetliler²⁰ ifadesi kullanılırdı.

Vize Müsellemleri, Çingene Beyi'ne, ilgili kadınlara ve çeribaşılara yazılan hükümlerle göreve çağrılırlardı. Bu hükümlerde hangi görev için nerede ve ne kadar müsellemin çağrıldığı belirtilirdi.

Göreve çağrılacak müsellemler için hükümler görev yerinde olmaları istenen tarihten genellikle birkaç ay öncesinden çıkarılır ve görevli müsellemin ne zaman görev yerinde olması gerektiği de belirtilirdi. Eğer görev yerlerinde olmaları gecikiyorsa başka hükümlerle tekrar hatırlatılırdı. Bu yeni hükümlerde

¹⁸BOA, MD, C.35, Hk. 13, s.8; BOA, MD, C.35, Hk. 41, s.20. BOA, MD, C.53, Hk. 817, s.283.

¹⁹BOA, MD, C.19, Hk. 782, s. 288.

²⁰BOA, MD, C.14, Hk.1302, s.887; BOA, MD, C.12, Hk.43, s.21; BOA, MD, C.19, Hk. 392, s.190.

müsellemlerin görevlerini yerine getirmezlerse ne gibi yaptırımlarla karşılaşacakları da belirtilirdi.

Görevlendirmelerde mevsim önemli bir faktör oynamaktadır. Görevlendirme hükümleri genellikle kış mevsiminin sonu ve ilkbahar mevsiminin başında yapılırdı. İhtiyaç halinde yaz mevsiminin başında da görevlendirme çıkabilirdi. Görevlendirme genellikle ihtiyaca göre olmaktadır. Müsellemlerin, ilkbahar ve yaz mevsiminde görevli olmaları sağlanmaya çalışılırdı.

Görevini tamamlayan müsellemler memleketine dönebilirdi. Bazen görev bitmesi de kış mevsiminin yaklaşması ile hizmete tayin edilen müsellemler evlerine gönderilirdi. Örneğin, 26 Eylül 1583 tarihli bir hükümde Eşkinçi Yürükleri ve Çingene Müsellemleri ile birlikte 'İstanbul hisarı' tamirine gelen Vize Müsellemlerinin kış mevsiminin yaklaşması üzerine yerlerine gitmelerine izin verilmiştir²¹.

Müsellemlik görevinde devamlılık esastır; fakat çeşitli nedenlerle müsellemlik görevi sona erebilirdi. Müsellemler olan kişinin çeşitli nedenlerle görevinin sona ermesi aynı zamanda görevi devam ettirecek yeni birisinin bu görevi devralması anlamına gelmektedir. Becayış Farsça değişme; karşılıklı yer değiştirme anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1992). Yavuz Ercan, Bulgarlar ve Voynuklar adlı eserinde Voynuklar deftrinin bazı derkenarlarında yeni atanan Voynuklar için "becayış" teriminin kullanıldığını yazar (1986). Ercan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kapıkulu Ocakları adlı eserine dayanarak (Uzunçarşılı, 1942: 34) Yeniçeri ocağına dışarıdan oğlan kayıtlarının "becayış" adı ile yapılmasını örnek göstererek Voynuklar'da da bu ad ile atanan Voynukların akrabalarından biri olmadığı sonucuna ulaşılabileceğini belirtmiştir (Ercan, 1986).

Vize Müsellemlerinin kayıtlarında, Çingene Müsellemlerinde olduğu gibi görev değişimi "be-cay" ile ifade edilmiştir. Be-cay terimi sadece dışardan atamalar için değil, örneğin babanın ölümünden sonra yapılan değişimler için de kullanılmıştır. Be-cây "yerine" anlamına gelmektedir (Öztürk, 1996). Herhangi bir nedenle görevden ayrılan kişinin ayrılma nedeni de derkenarla belirtilerek "yerine" yeni atanan kişiler kayıtlara geçmiştir. 1540 yılı tahrir kayıtlarına göre Vize müsellemlerinden 61'i değişmiştir²².

²¹ BOA, MD, C.52, s.35, Hk. 78.

²² BOA, TTD No: 206, ss.206-248.

Müsellemlik görevinde kişilerin değişmesine neden olan olayların başında kuşkusuz ölüm gelmektedir. İstisnai durumlar hariç müsellemlik görevinin ölünceye kadar devam ettiğini görülmektedir.

Ölüm durumlarında iki şekilde müsellemler atanması mümkündür: Birincisi yaygın olan şekli ile ölen müsellemin yerine oğlunun atanmasıdır. Vefat eden müsellemin yerine geçecek oğlu yok ise görevi kardeşi devralmaktadır (Pulaha ve Yücel, 1987 ; Doğru, 1990). Kardeşi de yoksa kendilerine yamak yazılanlardan birisi görevlendirilir. Fakat Vize Müsellemlerinin 1540 yılına ait tahrir kayıtları incelendiği zaman 152 kayıtlı müsellemin 61'nin değiştiğini ve bunlardan sadece 26 kişi babasının yerine, 3 kişi kardeşinin yerine görevi devralırken 37 kişi aile dışından göreve getirilmiştir.

Yeni görevlendirme padişah beratı ile gerçekleşir. Ölen şahsın oğlu var ise tasarruf ettiği tımar, tevliyet ve ağalık gibi vazifeler tamamen veya kısmen oğluna tevcih edilip beratı verilirdi. Görev değişimi babadan oğula bile geçse bu değişim berat ile kanıtlanırdı (Kütükoğlu, 1994). Tahrir defterlerinde müsellemin ölümü ile görevin kime geçtiğinin notu derkenar ile belirtilmiştir. Bu derkenar atılırken bazılarında berat kaydı bulunurken bazılarında yoktur²³. 1540 yılı kayıtlarına göre ölüm nedeniyle yapılan 61 müsellemler değişikliğinde sadece 8 kişinin berat kaydı bulunmakta, 53 kişinin göreve gelişi hakkında bilgi verilmemektedir. Göreve gelme berat ile olması gerektiği bilinirken, kayıtların bu şekilde düzenlenmiş olması, kayıtları tutan kâtip faktörünü de göz önünde tutmamız gerektiğini göstermektedir.

Tablo 4. Müsellemlik Görevine Berat Kaydı İle Atanma 1540

	Berat kaydı olan	Berat kaydı olmayan	Toplam
Babası Müsellemler	2	19	21
Kardeşi Müsellemler	1	2	3
Babası Müsellemler olmayan	5	32	37
Toplam	8	53	61

BOA, *TTD*, 206.

Bazı durumlarda müsellemler görevinden sağlık durumu nedeniyle feragat edenler olmuştur. Müsellemler görevi sağlığın yerinde olmasını da gerektirmektedir. Hizmet göremeyecek kadar yaşlı, güçsüz, sakat ve zayıf kişiler

²³ BOA, *TTD No: 206*, s.206-248.

müsellemlik görevinden feragat 'vazgeçme, el çekme' (Pakalın, 1971) etmek zorunda kalırlar ve yerlerine yeni müsellemler atanır. Bu kişiler tahrir defterlerine marîz 'marazlı, hasta, hastalıklı' (Devellioğlu, 1992), hasta ve yaşlı, " *pir-i fani*", kayıtlarıyla görevden düşmüşlerdir. Vize Müsellemlerinden Pınar-beğlü karyesine kayıtlı müsellemlerden Yusuf veled-i Mehmed " *pir-i fani*" olarak kaydedilmiş ve görevini yapamadığı için yerini başkasına bırakmıştır²⁴.

Geri hizmet teşkilatı içerisinde en alt kademeyi oluşturan yamaklar sefere gitmemekle birlikte mali yükümlülük altındaydılar. Yamaklar sefere katılan eşkincilerin harçlıklarını nakdi olarak kanunnamelerde belirtilen miktar üzerinden vermekle yükümlüydüler²⁵.

Sefere giden nöbetli eşkinciye 50'şer akçe veren yamaklar sefer olmadığı zamanlarda herhangi bir ödeme yapmazlardı. Başlangıçta müsellemlere serasker yamakları gibi sürekli 50 akçe ödeme yükümlülüğü olan yamaklar, daha sonra bu sorumluluktan muaf tutulmuşlardır.

II. Murad'ı tahta geçtiği sırada ayaklanan Mustafa Çelebi, Rumeli'de asker toplayabilmek için yamakları müsellemlere her yıl 50 akçe harçlık vermekle sorumlu tutmuştur. Yamaklar, harçlığı sefer esnasında ödemeğe razı oldukları halde, barış süresince vermek istemiyorlardı. Harçlık konusu nedeniyle ocak teşkilatında sorun ve şikayet eksik olmuyordu. Şikayetleri dikkate alan II. Bayezid H. 898/1492 tarihinden itibaren yamakların sefere katılacak müsellemlerine eşkincilerine harçlık vermekle sorumlu tutulacaklarını ilan etti (Doğru, 1990 ; Barkan, 1943). Eğer bir yıl içinde iki kez sefer olursa o zaman da yılda yalnız bir kez eşkincilere 50'şer akçe verilir, yılda iki kez harçlık akçesi istenmezdi. Eşkincilere 50'şer akçelik harçlık verdiği için yamaklar "ellici" olarak da anılmışlardır (Barkan, 1980; Altunan, 1999; Emecen, 1998). Fakat yamak mücerred ise 25 akçe alınmaktaydı. Yamaklar elli akçenin dışında öşürlerini de eşen müselleme verirlerdi. Yamakların gerdek resmi ve cürüm ve cinayet vergilerini ise Sancak Beyi'nin tasarrufundaydı²⁶.

²⁴ BOA, *TTD*, No: 206, s. 218.

²⁵ BOA, *TTD*, No: 170, s. 6.

²⁶ BOA, *TTD* No: 170, s. 6.

Yamaklar, teşkilat içindeki sorumluluklarından dolayı avarız vergisinden muaf sayılıyordu²⁷. Sorumluluklarını yerine getirmek durumunda idiler. Aksi halde gönderilen hükümlerde cezalandırılacakları bildirilmiştir (Altunan, 1999).

Çingene Teşkilatı'nda olduğu gibi Vize Müsellemlerinde de yamakların ocak içindeki sayıları sabit değildir. Ocaklarda genellikle 9 ve 12 arasında yamak bulunurken bazı ocaklarda bu sayının 14'e ulaştığı görülmektedir²⁸. 1530 yılında teşkilatta kayıtlı yamak sayısı 425 (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001:7), 1540 yılında 391²⁹ ve 1555 yılında 405³⁰ kişidir.

Gerektiği zaman göreve çağrılan Vize Müsellemleri yapılacak işin büyüklüğüne göre Çingene Müsellemleri, Kızılca Müsellemler veya Yürük Müsellemleri ile birlikte veya bağımsız olarak hizmet vermişlerdir. Göreve çağrılan müsellemler başlarında seraskerleriyle birlikte göreve giderek her biri altı ay süren hizmetlerini görürlerdi. Gerek duyulduğu zaman ikinci nöbetlileri de göreve çağrılırdı.

1576 yılında Vize Müsellemleri, Çingene Müsellemleri, Kocacık Yürükleri, Vize Yürük ve Canbazları ile birlikte Bender kalesinin tamiri için görevlendirilmişlerdir³¹. 1578 yılında yine Bender kalesi tamirine çağrılmışlardır³².

1583 yılında Vize Müsellemleri, Çingene Müsellemleri ile İstanbul Hisarı'nın tamirinde görev almışlardır³³. 1584 yılında ise Vize Müsellemleri, Çingene Müsellemleri ve Vize Yürükleri ile birlikte Edirne'de bulunan Sultan Selim Han Camii'nin tamiri için görevlendirilmişlerdir³⁴.

²⁷ BOA, TTD No: 170, s. 6.

²⁸ BOA, TTD No: 170: 222-244; BOA, TTD No: 191: 131-156; BOA, TTD No: 206: 206-206; 248; BOA, TTD No: 299:138-167.

²⁹ BOA, TTD, No:206, s.206-248.

³⁰ BOA, TTD No: 299:138-167

³¹ BOA, MD, C.27, s.336, Hk.803.

³² BOA, MD, C.35, s.8, Hk.13; MD, C.35, s.20, Hk.41.

³³ BOA, MD, C.52, s.35, Hk.78.

³⁴ BOA, MD, C.52, s.286, Hk.761.

Göreve çağrıldıkları zaman kendilerinden hangi hizmet beklenildiği belirtilirdi. Örneğin Bender kalesinin tamiriyle görevlendirilen müsellemler hisar pençesini onarmak için çağrılmışlardır³⁵.

Bu hizmetlerin yanında Vize Müsellemleri *koyun hizmetinde* de bulunmuştur. Koyun hizmeti, et ihtiyacı karşılamak üzere kasaplık hayvan toplayıp, satma işidir. Bu hizmeti yapan kişiler İstanbul'a kasaplık koyun getirmekle görevli kimseler olan celep-keşandır (Tabakoğlu, 1981). Bu hizmet "Celep-keşan" teşkilatı tarafından verilen bir hizmet olmasına rağmen zaman zaman geri hizmet kurumları bu görevi üstlenmişlerdir (Doğru, 2002). 1574 yılında Vize Müsellemleri, Kırkkilise, Ofçabolu, Kocacık ve Tanrıdağı Müsellem ve yürükleri ile birlikte koyun hizmetine alınmışlardır³⁶.

Vize Müsellemleri, 1585 tarihinde ise İran seferine katılmak üzere göreve çağrılmışlardır. Görev çağrısına göre Vize Müsellemleri yiyecekleri ile birlikte ruz-ı hızıra değin Erzurum'a ulaşmaları gerekmektedir.

Müsellemler kendilerine verilen görevleri yerine getirmek zorunda idiler. Görevlendirmede, nöbet sırası kime gelmiş ise görev çıktığı zaman o müsellemlerin görev yerinde olmaları gerekmektedir. Yapılan yoklamalarda hazır bulunma mecburiyeti vardı. Yoklamalara katılmamak görevi ihmal kabul edildiğinden, suç sayılıyordu. Bu durumda cezai uygulamalara başvuruluyordu. Altı aylık görevlerini tamamlayan görevlilere hizmetlerini yaptıklarına dair icazet verilirdi.

Sonuç

Rumeli Müsellemlerinden olan Vize Müsellemleri diğer müsellemler grupları olan Çingene Müsellemleri, Kızılca Müsellemler ve Çirmen Müsellemleri arasında en küçüğüdür. Görevlendirilme ve yapılanma bakımından Çingene Müsellemlerine benzemektedirler. Çirmen ve Kızılca Müsellemleri de incelendiği zaman tam bir karşılaştırma yapılabilecektir. Vize Müsellemleri çoğu zaman Rumeli'de bulunan geri hizmet kurumları ile birlikte görevlendirilmişlerdir. Her ne kadar görevlendirme birlikte olsa da her teşkilat kendi seraskerinin önderliğinde görevlerini yerine getirmişlerdir.

³⁵ BOA, MD, C.35, s.20, Hk.4.

³⁶ BOA, MD, C.24, s.185, Hk. 495.

Vize Müsellemleri, Rumeli'nin sağ kolunu oluşturan, Vize ve orlu nahiyelerinde dar bir alanda dağılmışlardır. Bu da Rumelinde bulunan diğer müsellemlere göre daha çabuk organize olabileceklerini göstermektedir.

Teşkilata alınan Vize Müsellemlerinin ocak düzeninin finansal yapısı diğer teşkilatlarda olduğu gibidir. Yapmış oldukları hizmet karşılığında avarız-ı divaniye, resm-i ağnam ve rüsum-ı rfiyye vergilerinden muafiyet kazanmışlardır.

Vize Msellemlerini bağlı oldukları ocaklara bir çiftlik tutarında toprak verilerek, göreve giden müsellemin tasarruf etmesi sağlanırdı. Müsellem olarak kayıtlara geçen kişiler, çiftlikte üretilen ürünlerin şrn aldığı gibi kendisine yamak olan kayıtlı kişilerin ödediği 50'şer akçeyi de tasarruf ederlerdi. Göreve giden müsellemin mali destekçileri konumunda olan yamaklar ödedikleri bu özel vergi sayesinde askeri niteliğe sahip olurken, kişisel hizmet sorumluluğundan yoksundular.

Geri hizmette görev alan Vize Müsellemleri, diğer geri hizmet teşkilatlarındakilere benzer görevler yapmışlardır. Özellikle kale, hisar ve cami tamirinde görev almışlardır. Bunun yanında İstanbul'un et ihtyacını karşılamak üzere grevlendirilmışlerdir.

Gerek ingene Müsellemleri ile birlikte grlendirilmeleri ve gerekse sayı bakımından az olmaları nedeniyle ingene Müsellem Teşkilatı'nın yazıldığı defterin arkasına yazılmışlardır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) *MD (Mühimme Defteri)*, No:6, Hk : 125; Hk: 761; Hk: 815.
- BOA, *MD*. C.12, Hk. 43.
- BOA, *MD*, C.14, Hk.1302.
- BOA, *MD*, C.19, Hk. 392; Hk. 782.
- BOA, *MD*, C.24, Hk. 495.
- BOA, *MD*, C.27, Hk. 803.
- BOA, *MD*, C.35, Hk. 4; Hk. 8; Hk. 13; Hk. 41.
- BOA, *MD*, C.52, Hk. 78; Hk. 761.
- BOA, *MD*, C.53, Hk. 817.
- BOA, *TTD (Tapu Tahrir Defteri)* No: 170, 191, 206, 299, 370.

Kitaplar

- Altunan, Sema. (1999). “XVI. ve XVII. yüzyıllarda Rumeli Yürükleri ve Naldöken Yürük Grubu”, Eskişehir: Sosyal Bilimler Enstitüsü Anadolu Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.
- Akgündüz, Ahmet. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, 6. Kitap II. Kısım, İstanbul: Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yay.
- Arkan, Zeki. (1988). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*. İzmir.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2001). *370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937 / 1530) II*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay.
- Devellioğlu, Ferit. (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dingeç, Emine. (2004). “Rumeli’de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingeneler”, Eskişehir: Sosyal Bilimler Enstitüsü Anadolu Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.
- Doğru, Halime. (1990). *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı (XV. Ve XVI. Yüyyılda Sultanönü Sancağı)*. İstanbul: Eren Yay.
- Emecen, Feridun. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: TTK.
- Gökbilgin, M. Tayyib. (1952). *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar*. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. No: 503, Üçler Basımevi.
- Gökbilgin, M. Tayyib. (1957). *Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. No: 743, Osman Yalçın Matbaası.
- İnalçık, Halil. (1987). *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*. Ankara: TTK.

- Kütükoğlu, Mübahat S. (1994). *Osmanlı Belgelerinin Dili : Diplomatik*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı.
- Öztürk, Said. (1996), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihî Gelişimi*. İstanbul: FEY Yay.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C.I. İstanbul: MEB.
- Pitcher, Donald Edgar. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*. (Çev: Bahar Tırnakçı). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Tabakoğlu, Ahmet. (1981). *1680-1750 Osmanlı Mali Tarihi*. (Doktora Tezi). İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1942). *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*. C. I, Ankara: TTK.
- Yavuz, Ercan. (1986). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bulgarlar ve Voynuklar*. Ankara: TTK.

Makaleler

- Barkan, Ömer Lütfi. (1980). "XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak İşçiliğinin Organizasyon Şekilleri" *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserleri I*. İstanbul: Gözlem Yay.
- Gökbilgin, Tayyip. "Çingeneler", *İA*, C.III: 420-427.
- İnalcık, Halil. "Yürüks, Their Origins, Expansion and Economic Role", *Oriental Carpet and Textile Studies*, 39-65.
- Pulaha, Selami – Yücel, Yaşar. (1987). "Le Code (Kanunname) de Selim I (1512-1520) Et Certaines Autres Lois de La Deuxieme Moitie Du XVI Siecle , (Tıpkı basımı ile birlikte) I. Selim Kanunnamesi ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları ", *Belgeler*, XII/16 :1-49, Ankara :TTK.
- Şahin, İlhan.(1997). "Review of recent studies on the Nomads (yürüks) in the Ottoman Empire", *Asian Rsearch Trends* 7, 139 -152.
- Şerifgil, Enver M. (1981). "Rumeli'de Eşkinçi Yürükler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, XII/2: 64-80.
- Şerifgil, Enver M. (1981). "Rumeli'de İstabl- ı Amire Voynukları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1: 137.